

Projekt br. 2016-1-LV01-KA219-022646
Erasmus + strateški partnerski projekt
“NOVI PRIMJERI DOBRE PRAKSE ZA
UKLJUČIVANJE SVIH UČENIKA (NAIS)”

Preporuke nastavnicima kako organizirati nastavu u razredu u kojem postoji potreba za inkluzijom i kako učinkovito koristiti nastavne materijale

Općenite preporuke nastavnicima u školama u kojima postoji potreba za inkluzijom

- Izložite manju količinu rada. Idite korak po korak.
- Ustanovite željeni stil učenja učenika.
- Usredotočite se na jednu zamisao u isto vrijeme.
- Podijelite radne listove tako da učenici manje prepisuju.
- Učenje učinite što je moguće aktivnijim i zabavnijim – pozitivno iskustvo.
- Objasnite ili pojednostavnite sve pisane upute. Neke su upute napisane kao odlomci i sadrže više cjelina s informacijama. One se nekim učenicima mogu učiniti preteškima. Nastavnik može pomoći podvlačenjem ili naglašavanjem značajnih dijelova uputa. Često je korisno upute sastaviti na malo drukčiji način.
- Zadatke pišite u nekoliko faza (*brainstorming* – sjetite se više ideja, izrada nacрта, uređivanje, lektura itd.) i poučite učenike da rade isto. Razmislite o tome da stvaku fazu pojedinačno ocijenite.
- Počnite na razini koja je djetetu ugodna i na kojoj mogu postići nekakav uspjeh te postepeno krenite ka težim područjima.
- Omogućite dodatne aktivnosti za vježbu. Neki materijali ne osiguravaju dovoljno praktičnih aktivnosti kako bi učenici s poteškoćama u učenju savladali određene vještine. Nastavnici tada trebaju nadopuniti materijale s praktičnim aktivnostima. Preporučene praktične vježbe uključuju igre s uputama, aktivnosti u kojima vršnjaci podučavaju, materijale koje učenici sami ispravljaju, računalne softverske programe i dodatne radne listove.
- Koristite vršnjačko poučavanje. Nastavnik može napraviti parove vršnjaka različitih sposobnosti koji si mogu međusobno pregledavati bilježnice, učiti za ispite, naglas čitati jedni drugima, pisati priče ili provoditi pokuse u laboratorijima. Također, učenik partner može čitati zadatke iz matematike učenicima koji imaju poteškoća sa čitanjem.

- Pripremite obrazovne sadržaje kako bi pomogli nastavnicima u realiziranju i provođenju redovnog odgojno-obrazovnog nastavnog procesa s učenicima koji imaju poremećaje sluha i govora.
- Ponudite učenicima kratak pregled lekcije. Pregled omogućuje učenicima da uspješno prate lekciju i vode bilješke. Štoviše, pregled pomaže učenicima vidjeti kako je sadržaj organiziran i tako na vrijeme mogu postaviti pitanja.
- Koristite usklađene prezentacije i aktivnosti. Potrebno je uložiti napor kako bi se postigla ravnoteža između usmenih prezentacija, vizualnih informacija i sudjelujućih aktivnosti. Također, potrebna je ravnoteža između velike skupine, male skupine i pojedinačnih aktivnosti.
- Jasno poučavajte vještine organizacije i planiranja kako bi se domaće zadaće mogle izvršavati i pratiti. Uputite učenike kako podijeliti velike projekte na manje zadatke.
- Razvijajte suradničke pismene projekte u kojima će učenici igrati različite uloge poput *brainstormera* (davanje ideja), organizatora informacija, pisca, lektora i ilustratora.
- Ponudite alternative pisanim zadacima.
- Raspravljajte o svakoj aktivnosti kako biste se uvjerali da je shvaćena.
- Osigurajte pozitivnu povratnu informaciju, koristite evaluaciju kao poticajno sredstvo.
- Koristite aplikacije za učenje, moodle platformu, mogućnosti e-učenja.

Preporuke nastavnicima koji poučavaju učenike koji imaju poteškoće s učenjem

- Prikupite više informacija o učeniku i ako mu je već postavljena dijagnoza, prikupite više informacija o određenim poteškoćama u učenju s kojima se on/ona susreće.
- Razmotrite poteškoće u učenju kada vrednujete takve učenike i kada im predajete.
- Uspostavite komunikaciju s učenikovom obitelji kako biste bolje shvatili okruženje u kojemu on/ona živi i kakvu vrstu podrške pruža obitelj.
- Ako promatrate ikakvu poteškoću u učenju koja nije dijagnosticirana, razgovarajte s roditeljima i ohrabrite ih da odvedu svoje dijete na procjenu i da dobije pravu dijagnozu te ih potaknite na razgovor sa školskim savjetnikom/logopedom/nastavnikom koji pruža pomoć u prilagodabama nastavnog plana, metodama procjene, planova intervencija, savjetovanja.
- Održavajte radionice o tehnikama i strategijama učenja (učinkovito učenje, mnemotehnike) i čak o odnosu roditelj-dijete.

Preporuke nastavnicima koji poučavaju učenike s disleksijom:

- Prikupite informacije o disleksiji, pokušajte razumjeti na što se taj fenomen odnosi. Disleksija je drukčiji način mišljenja i učenja, to je poteškoća u učenju koja se rješava savjetovanjem i određenom vrstom poučavanja.
- Pokušajte imati pozitivan stav prema učeniku, pokažite empatiju i želju za rad s njim.
- Pokušajte bolje upoznati učenika, ispitajte njegova zanimanja i hobije te izvannastavne aktivnosti.

- Podučavajte na način koji će potaknuti znatiželju i ohrabriti učenika da postavlja pitanja.
- Pohvala osnažuje, kritika ubija. Djetetu koje ima disleksiju bit će potrebna pomoć kako bi svladalo svoje poteškoće u učenju. Važno je poboljšati samopouzdanje i prihvaćanje u razredu. Oni nisu neuspješni jer se ne trude ili su nezainteresirani.
- Pokažite fleksibilnost u pogledu promjena u programu.
- Nastojte da aktivnosti budu kratke i pripremite lekciju na više načina.
- S učenikom ponovite informacije koje ste već podučili.
- U svakom razredu pokušajte završiti sat na način da učenik/učenica pozitivno uvažava svoju izvedbu.
- Napišite važne informacije na BIJELU ploču i pokušajte koristiti nekoliko jednostavnih riječi pisanih velikim tiskanim slovima.
- Vizualne strategije su veoma važne. Informacije s ploče možete prepisati na papir u boji za učenika i uručiti mu/joj ga.
- Koristite slike kao podlogu za pisane informacije.
- Tekstovi trebaju biti ispisani na žutim papirima jer djeca koja imaju disleksiju imaju vizualno-perceptivni poremećaj. Izbjegavajte bijeli papir jer se njime naprežu oči i stoga im teži koncentraciju.
- Budite spremni na višestruko objašnjavanje na različite načine kako bi on/ona mogao/mogla ispravno razumjeti, ponavljajte objašnjenja sve dok ne budete sigurni da je učenik sve razumio.
- Prihvatite domaće radove koji su napisani na računalu jer pisanje rukom mukotrпно za većinu osoba koje imaju disleksiju. Zato očekujte manje pisanog rada iako dijete može biti usmeno sjajno. Kad je riječ o pismenim idejama, zadatak će se pokazati kao borba. Možete im dati mogućnost usmenog odgovaranja jer mnogo puta znaju i razumiju, ali nisu u mogućnosti zapisati te ideje. Imajte na umu da im je potrebno dodatno vrijeme za izvršavanje zadataka.
- Osigurajte učenicima dogovorenu provjeru znanja kako bi se smanjio stres.
- Česta i pozitivna povratna informacija.
- Vrednujte učenika na način koji je njemu/njoj omiljen (npr. usmeno ispitivanje, projekti itd.).
- Recite učeniku na početku što očekujete od njega/nje tijekom praktične nastave.
- Istovremeno postavite samo jedan zahtjev.
- Učenik koji ima disleksiju trebao bi sjediti u prvom redu u pratnji kolege koji ima mnogo strpljenja i koji ga/je može podržati kada je potrebno – prijatelj za učenje.
- Istaknite bitne informacije.
- Osigurajte materijale za učenje sa slikama, pojednostavnite upute s ključnim riječima za najvažnije ideje.
- Rasporedite zadatke od najjednostavnijih do najtežih.
- Osigurajte dodatno vrijeme za izvršavanje zadataka i testova.
- Dajte im „VRIJEME ZA RAZMIŠLJANJE“ prije nego što odgovore na pitanje. To se može učiniti postavljanjem pitanja, a zatim pauziranjem ili povratkom učeniku nakon kratkog vremena i ponavljanjem pitanja. Također i više učenika može odgovoriti na isto pitanje. Tako ćete ponuditi više modela.

- Svaki dan osigurajte prigode za pisanje i slovkanje u različitim oblicima, poput pisanja u dnevnik, slanja e-mailova, pisama ili prepisivanja popisa aktivnosti za domaće zadaće, pisanja velikog zidnog kalendara, zahvalnica ili arhiviranje stavki u zbirci.
- Kad god je moguće, dajte im predmete koje mogu dodirivati i pomicati kako bi im pomogli pri savladavanju matematičkih radnji povezanih s vremenom, novcem ili razlomcima.
- Postoje brojne aplikacije koje pomažu osobama s disleksijom da prevladaju svoje nedostatke.

Najkorisnije su:

Leo – snimač i transkripcija

Aplikacija Leo je specijalizirana za snimanje i transkripciju u stvarnom vremenu, za dobrobit korisnika. Ova aplikacija posebno je dizajnirana za pojedince koji imaju disleksiju ili druge poteškoće u učenju i daje im alate koji su im potrebni za uspjeh.

Lectio

Lectio je mobilna aplikacija kreirana kako bi se potaknulo samostalno čitanje za učenike koji imaju jezične poteškoće. Aplikacija Lectio, koju je razvila majka djeteta s disleksijom, je aplikacija za iPhone i iPad koja brzo omogućuje korisniku snimiti sliku stranice teksta i da im se određena riječ ili niz riječi pročitaju naglas.

Zmajski diktat

Zmajski diktat pomaže učenicima snimiti njihove glasove i pretvoriti ih u tekst. Ovo pomaže osobama s disleksijom pri pisanju sastavaka.

Preporuke nastavnicima koji poučavaju učenike s disgrafijom:

- Potaknite korištenje tipkovnice kako biste povećali brzinu i čitljivost pisanog rada.
- Umjesto da učenik napiše potpune bilješke, ponudite djelomičan nacrt za popunjavanje.
- Smanjite prepisivanje. Na primjer, umjesto da učenik prepisuje matematičke zadatke, ponudite radne listove s već postojećim zadacima.
- Potaknite učenika na korištenje provjernika pravopisa i neka netko drugi također korigira njegov/njezin uradak.. Preporučujemo govorne provjernike pravopisa, naročito ako učenik nije sposoban prepoznati točnu riječ.
- Koristite papir ili alate za pisanje različitih boja.
- Dopustite starijim učenicima korištenje bilježnica po njihovom izboru širina redaka, ali imajte na umu da neki učenici pišu manjim slovima kako bi sakrili neurednost ili loš pravopis.
- Smanjite zahtjeve duljine pisanih zadataka naglašavajući kvalitetu nad kvantitetom.
- Ocjenjujte na temelju što učenici znaju, a ne na temelju njihovog rukopisa ili pravopisa.
- Dajte učeniku više vremena za provjeru znanja ili izvođenja drugih aktivnosti ili zadataka.

Preporuke nastavnicima koji poučavaju učenike s diskalkulijom

- Ponovite ono što su učenici već naučili prije nego ih poučite novim vještinama.
- Neka učenici razgovaraju prije nego što riješe zadatak.
- Dajte učenicima popis matematičkih formulama koje se poučavaju na nastavi.
- Označite ili zaokružite riječi i brojeve.
- Razdvojite radne listove u odjeljke.
- Često provjeravajte razumije li učenik zadatak.
- Dajte više prostora za pisanje rješenja.
- Koristite konkretne materijale kako biste povezali matematičke simbole s količinom.
- Smanjite zahtjeve za memoriranje podataka, a posebno u početku.
- Postavljajte više pitanja kako biste uključili dijete i kako bi ono razmišljalo o vlastitom mišljenju.
- Potaknite učenike na vizualizaciju matematičkih zadataka. Dopustite im crtanje slika koje bi im pomogle pri razumijevanju zadatka i pobrinite se da imaju dovoljno vremena za pregled bilo kakvih vizualnih informacija poput dijagrama i grafikona.
- Navedite primjere i pokušajte povezati probleme sa stvarnim životnim situacijama.
- Osigurajte učenicima grafički papir ili papira na kvadratiće i ohrabrite ih da ga koriste kako bi mogli brojeve pisati u jednom redu.
- Zahtijevajte verbalno objašnjenje kako bi on/ona došao do određenih rješenja.
- Logički objasnite nove pojmove.
- Ograničite prepisivanje s ploče.
- Dopustite učenicima korištenje računala i kalkulatora, a posebno kada se sami ispravljaju.
- Osigurajte učenicima dodatno vrijeme za izvršavanje zadataka i potaknite da pri računanju skiciraju svoj postupak.

- Koristite mnemotehnikе i vizualne poticajne kartice kako biste učenicima pomogli zapamtiti pravila, formule i tablice. Ponavljanje je također veoma važno.
- Uvijek prilagodite strategiju učenicovim ustanovljenim potrebama i sposobnostima

Preporuke nastavnicima koji poučavaju učenike s oštećenjem sluha

- Zadobite učenikovu pažnju i budite okrenuti licem prema njemu za vrijeme razgovora. Učenici s oštećenjem sluha koriste neverbalne znakove kao što su izrazi lica i govor tijela kako bi shvatili što je nastavnik rekao.
- Koristite vizualna pomagala što je više moguće. Učenici s oštećenjem sluha moraju još više koristiti svoja druga osjetila kako bi nadoknadili gubitak sluha.
- Prilikom korištenja filmova, videa i drugih oblika vizualnih medija pobrinite se za korištenje titlova kako bi učenik mogao pročitati ono što se govori u filmu ili na videu.
- Tijekom rasprave uključite učenika s oštećenjem sluha i dajte mu/joj dodatno vrijeme za postavljanje pitanja ili odgovaranje istih.
- S učenikom koji ima oštećenje sluha trebate postupati kao s drugim članovima razreda i trebao bi biti uključen u rasprave.
- Kada učenik radi u grupi, neka kolege iz razreda sjede u polukrugu tako da ih učenik može svih vidjeti.
- Nakon što ste obradili temu, obrišite ploču tako da bi učenik lako mogao vidjeti o čemu se raspravljalo u određeno vrijeme.
- Sažetak i pojednostavljivanje teksta.
- Jasne, precizne i dovoljno glasne nastavnikove upute.
- Čitanje jednostavnih i kratkih tekstova, provjera je li ih učenik razumio.
- Pomoć tijekom praktičnog rada.
- Učestala korisna povratna informacija.
- Učenik treba sjediti u blizini nastavnika i zaslona za projiciranje.
- Potrebno je osigurati optimalnu razinu zvuka (pozadinska buka!).
- Formativno vrednovanje.
- Učestalo vrednovanje manjih cjelina.
- Potrebno je produžiti vrijeme ispitivanja.
- Potrebno je osigurati mogućnost dodatnog objašnjavanja pitanja.
- Nastavnici trebaju s učenikom uspostaviti komunikaciju licem u lice.
- Tijekom davanja uputa, nastavnici trebaju biti svjesni brzine govora, jačine i intonacije njihovog glasa kako bi učenik mogao čitati s usana.
- Osobni kontakt mora odgovarati situaciji (govor, pisanje, prezentiranje, znakovni jezik).
- Podjela zadataka, više manjih zadataka, duže vremena za aktivnosti koje iziskuju rješavanje problema.
- Korištenje radnih listova s ključnim riječima.
- Označavanje prelaska na nove aktivnosti laganim tapšanjem po učenikovom ramenu.
- Načelo jasnoće – raznovrsni pristup (slike, fotografije, predmeti, modeli, videozapisi, digitalni obrazovni programi...).

Preporuke nastavnicima koji poučavaju učenike iz ranjivih društvenih skupina

- Bolje se upoznajte s nedaćama s kojima se učenik suočava (loši životni uvjeti, učenici koje je odgojio jedan roditelj ili drugi rođaci, financijski problemi, učenici koji dolaze iz udomiteljskih obitelji, svakodnevno putovanje u školu).
- Komunicirajte s obitelji/skrbnicima kako biste doznali više i bolje razumjeli dijete, ispitajte njegovo/njeno ponašanje kod kuće.
- Istaknite djetetove jake strane i savjetujte ga kako bi preobrazilo svoje slabosti. Ako ne znate na koji način to napraviti, zatražite pomoć školskog savjetnika.
- Učenici koji se suočavaju s ovim problemima obično se osjećaju nesigurnima i ne vjeruju drugima, stoga pokušajte pokazati empatiju i otvorenost.
- Potaknite dijete da bolje uči i pomozite mu pri dobvanju stipendiju i/ili prijave za stažiranje, projekte, itd.
- Zatražite pomoć školskog savjetnika kako biste se znali nositi s potencijalnim emocionalnim problemima takve djece.
- Nikada nemojte dopustiti drugim učenicima da ismijavaju ili zlostavljaju svoje kolege koji su socijalno ugroženi: u razredu raspravite zašto to čine i pokušajte biti posrednik između njih. Iskoristite taj trenutak i pretvorite raspravu u lekciju o npr. različitosti i njenoj važnosti.

Preporuke nastavnicima u vezi učenika koji su pod rizikom napuštanja školovanja

a) *Obiteljske i društveno-ekonomske potrebe*

Odustajanje od školovanja u uskoj je sa socioekonomskim položajem. Mnogi učenici koji dolaze iz obitelji koje imaju niske prihode odluče se na napuštanje školovanja zbog ekonomskog pritiska, jer moraju financijski podupirati svoju obitelj ili njihovi roditelji nemaju sredstva kako bi ih školovali. Ponekad se moraju brinuti za braću i sestre ili za svoju vlastitu djecu. Moraju se usredotočiti na druge odgovornosti.

- Osnivanje društvenih stipendija koje će im pomoći nastaviti školovanje pod uvjetom da učenici pohađaju nastavu i da nemaju više od X sati izostanaka.
- Budući da je napuštanje školovanja rasprostranjeno u nekim etničkim skupinama, moraju se uspostaviti neki društveni programi koji ciljaju na ovu zajednicu kako bi im pomogli pohađati nastavu, u što se uključuju i humanitarne organizacije.
- Suradnja s drugim nastavnim kadrom, roditeljima i članovima zajednice kako bi motivirali, potaknuli sudjelovanje i angažman te razumijevanje njihovih potreba za učenjem.

b) *Dosada i nesudjelovanje*

Mnogi učenici kažu da su predmeti zastarjeli i potrebno je poduzeti mjere za poboljšanje učeničkog angažmana.

- Budite svjesni značajnih promjena profesionalnih uloga i odgovornosti nastavnika: oni su organizatori procesa učenja, tvorcima mogućnosti učenja, savjetnici, partneri, posrednika između učenika i različitih modernih izvora informacija, nisu jedini izvori informacija.
- Iskoristite konstruktivne pristupe, učenje temeljeno na problemu i suradničko učenje.
- Uz znanje o predmetu, nastavnici trebaju posjedovati i znanje o razvoju djeteta/adolescenta i pedagoške vještine.
- Učinite učenje svrsishodnim. Provode se suvremene metode, npr. web 2.0 alati, E-Twinning projekti koji pomažu učenicima srednjih škola da sudjeluju u široj zajednici koju povezuje učenje. Učenici se vole povezivati s drugim zemljama, to ih motivira te postaju kreativniji.
- Kako bi poboljšali svoje strukovne i kulturne vještine, učenici sudjeluju u europskim projektima mobilnosti ili u partnerskim projektima E+. Imaju mogućnost učenja u inozemstvu, posjećivanja škola te upoznavanja vršnjaka i tako poboljšavaju svoje jezične i praktične vještine kako bi se pripremili za veće zahtjeve današnjeg tržišta rada.

c) *Akadska poteškoća*

Nedostatak motivacije za nastavak školovanja s obzirom na činjenicu da učenici smatraju da nemaju potrebna znanja za polaganje završnih srednjoškolskih ispita. Neke od mjera su:

- Programi koji im pomažu poboljšati njihovo znanje, dodatni satovi za učenike završnih godina. Postavljen je poseban raspored za predmete koji su potrebni na završnom ispitu kako bi im pomogao da ponove nastavni program kojim nisu u potpunosti ovladali i tako dobivaju samopouzdanje za polaganje mature.
- Nastavnik provodi plan poboljšanja kod učenika koji su ostvarili loše rezultate kako bi se prevladale akademske poteškoće. Nakon nastave održavaju se dodatni satovi kako bi im se pomoglo pri učenju,

Osobni interventni plan – dokument kojeg je kreirao nastavnik asistent i/ili razredni nastavnik i školski savjetnik za učenika s posebnim obrazovnim potrebama, a sastoji se od: ciljeva intervencije i pokazatelja ostvarivanja ciljeva, mjera koje treba poduzeti za učenika (tko, kada, kako) i vremenskog okvira provođenja aktivnosti opisanih u mjerama koje je potrebno provesti.

Partnerske škole projekta su napisale preporuke:

- Tukums srednja i večernja škola za učenje na daljinu, Latvija
- Medicinska škola Ante Kuzmanića Zadar, Hrvatska
- Tehnološki licej Francisc Neuman, Rumunjska
- Sint-Jozefinstituut BuSO, Belgija